

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

***Анотація.** В статті узагальнено основні аспекти проблеми функціонування малих підприємств в Україні та запропоновано напрями її вирішення.*

***Ключові слова:** малий бізнес, підприємництво, суб'єкти малого бізнесу, податкова політика, механізм функціонування, державна підтримка.*

Постановка проблеми. У країнах з ринковою економікою більше половини валового внутрішнього продукту виробляється малими підприємствами. В Україні поки що малий бізнес не відіграє суттєвої ролі у забезпеченні економічного зростання. Більшість сучасних науковців погоджуються з тим, що нові малі та середні підприємства винятково важливі для економіки: вони створюють багато робочих місць; вносять величезну частку до ВВП; вони часто нові підходи до роботи; швидко пристосовуються до умов, що змінюються. Проте зростання малих підприємств значною мірою залежить від багатьох факторів, а саме відповідного законодавства та від ресурсів, які має країна, у тому числі й трудових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку малого бізнесу знайшли відображення в дослідженнях А. І. Барановського, М. Д. Білика, З. С. Варналій, Л. І. Воротиної, І. Г. Ганечко, Ю. І. Єханурова, О. В. Жука, О. Є. Кузьміна, Н. Л. Лесик, Д. В. Ляпіна, С. К. Реверчука, Н. В. Савки, Н. Є. Кубай, О. В. Титаренко, В. К. Черняка, Ю. Ю. Юрченко, інших відомих вітчизняних науковців та економістів. Серед російських дослідників проблем малого підприємництва варто назвати В. С. Афанасьєва, А. О. Блінова, В. Н. Ічитовкіна, П. О. Мягкова, В. А. Рубе, В. Е. Савченка, А. А. Шулуса. Важливими є наукові праці та дослідження у сфері малого бізнесу таких закордонних вчених, як Кирейсейл, М. Стоун, С. Джобс, Н. Блум, С. Бонд, Д. Ринен, М. Лендел, С. Товканець, Клейнер Г., Овчарова Л. та інші. Їхні праці — вагомий внесок у теорію та практику економічної думки.

Ціль роботи. Метою роботи є узагальнення, обґрунтування та дослідження розвитку підприємств малого бізнесу в Україні, а також визначення напрямків підтримки розвитку малих та середніх підприємств.

Виклад основного матеріалу. Світова практика переконливо свідчить, що навіть у країнах з розвинутою ринковою економікою малий бізнес впливає на розвиток народного господарства, рішення соціальних проблем, збільшення чисельності зайнятих робітників. Суб'єкти малого підприємництва як суб'єкти ринкової економіки мають як переваги, так і недоліки. В ринковій економіці підприємства малого бізнесу вважаються гнучкими, маневреними та ефективними з огляду на витрати, вони в своїй діяльності в основному наближені до споживачів (виробництво, торгівля, послуги), спроможні швидко реагувати на зміни попиту і враховувати побажання клієнтів. Закордонний і вітчизняний досвід розвитку малого бізнесу вказує на наступні його переваги: більш швидка адаптація до місцевих умов господарювання; велика незалежність дій суб'єктів малого бізнесу; гнучкість у прийнятті і виконанні прийнятих рішень; відносно невисокі витрати, особливо витрати на керування; велика можливість для індивідуума реалізувати свої ідеї, виявити свої здібності; більш низька потреба в капіталі й ін. [1]. Власники малих підприємств більш схильні до заощаджень і інвестування, у них завжди високий рівень бажання в досягненні успіху, що позитивно в цілому позначається на діяльності підприємства. Суб'єкти малого бізнесу краще знають рівень попиту на місцевих (локальних) ринках, вони дають засоби до існування більшій кількості людей, чим великі підприємства, тим самим сприяють підготовці професійних працівників. Малі підприємства в порівнянні з великими в окремих країнах займають домінуюче положення як по числу, так і по питомій вазі у виробництві товарів, виконанні робіт, наданні послуг.

Малий бізнес в Україні розвивається переважно за рахунок двох галузей - оптової та роздрібної торгівлі і промисловості, на які припадає понад половину загальної кількості підприємств. Але промисловість, сільське

господарство і будівництво мають в кілька разів менше малих підприємств, ніж торгівля. Галузева динаміка малого бізнесу на межі століть характеризується підвищенням майже втричі частки підприємств сільського господарства (при тому, що до малих підприємств у цій галузі офіційною статистикою не зараховуються фермерські та особисті підсобні господарства), збільшенням у шість разів частки підприємств, які здійснюють заготівлю сільськогосподарської продукції, та зменшенням більше ніж у 1,5 рази питомої ваги малих підприємств науки і наукового обслуговування. Останнє відображає загрозливу тенденцію стрімкої втрати Україною наукового потенціалу в умовах сучасної трансформації суспільства.

Україна за розвитком малого підприємництва значно відстає не тільки від економічно розвинутих держав, але навіть від країн з перехідною економікою Центральної та Східної Європи. Частка продукції, виготовленої на малих підприємствах у ВВП України, у 8-9 разів менша, ніж у розвинутих країнах. Частка працюючих на малих підприємствах і доданої вартості в продукції, створеній на малих підприємствах України, у загальному обсязі доданої вартості більше, ніж удвічі нижча порівняно з Угорщиною, Литвою та Польщею [3]. Аналіз стану малого підприємництва показує, що сектор малого бізнесу в Україні перебуває на початковому етапі розвитку і характеризується високим ступенем неефективності. За теперішньої ситуації розвиток малого бізнесу в Україні повинен стати вирішальним чинником для вдосконалення економічних механізмів: цей напрямок потребує ефективної державної підтримки, яка повинна бути спрямована на створення позитивного економічного та правового клімату. І це особливо потрібно тому, що малий бізнес пов'язаний із значним ризиком. В США спостерігається тенденція: в перший рік роботи свого існування банкрутує половина новостворених малих підприємств, а через 5 років залишається тільки 25% від їх початкової кількості. В Японії 7 з 10 дрібних підприємств припиняють свою діяльність протягом перших п'яти років. Жорстока конкуренція, нестача початкового та обігового капіталу, підвищена чутливість до зовнішніх факторів (конкуренти,

ціни, кредитування тощо) можуть обернутись для будь-якої фірми крахом. Тому згубним для малого підприємництва є відсутність знань і досвіду в галузі фінансів, права, недостатня компетентність в управлінні фірмою. Як свідчить статистика, тільки 5% з числа новостворених підприємств в Україні можна вважати успішними. 35% зникають вже протягом першого року діяльності [3].

У промисловому виробництві в кількісному аспекті роль малих підприємств є не дуже помітною. Проте в окремих галузях промисловості навіть за кількісними показниками мале підприємництво має важливе значення. Насамперед це стосується поліграфічної промисловості, а також борошномельно-круп'яної, комбікормової і легкій промисловості, у яких цей показник сягав однієї п'ятої частини [2].

Дослідження малого підприємництва у виробничій сфері свідчить, що цей вид економічної діяльності характерний перш за все для регіонів з більш високим рівнем розвитку. Так, найбільша кількість малих підприємств у промисловості спостерігається в Києві, Донецькій, Харківській і Львівській областях, у сфері сільського господарства в Донецькій, Закарпатській, Сумській і Херсонській областях. Розміщення малих підприємств визначається економічною активністю регіонів і розмірами міських поселень. Так, найбільша кількість малих підприємств характерна для економічно розвинутих регіонів, а найвища частка продукції малих підприємств у загальних обсягах виробництва продукції - у західних і південних регіонах.

В країнах з розвинутою економікою найбільш поширеною формою фінансової підтримки малого бізнесу (70%) є кредитні ресурси банків. Кредити видаються як для працюючих підприємців, так і для початківців. Держава всіляко сприяє зацікавленості кредитним установам надавати пільгові кредити початківцям і залучає до цієї справи різні верстви населення. Для цього створюють спеціальні урядові програми для молоді, безробітних, непрацюючих жінок, реалізація яких здійснюється через вибрані банки. З метою заохочення виконання таких програм держава формує систему мотивацій – виділення додаткових кредитних ресурсів, встановлення пільгової

системи оподаткування для кредитодавця тощо. Банківська система є гнучкою, а тому має багато переваг. При банках видаються мікро кредити, створюються лізингові фірми, венчурні та інвестиційні фонди, які в різних формах також мають пряме чи опосередковане відношення до реалізації подібних програм розвитку малого підприємництва. Однак в Україні за умови обмеженості кредитних ресурсів, високі ціни на гроші та великого ризику, процентні ставки є надто високими і не можуть бути джерелом інвестицій для малого бізнесу.

В Україні існують спеціалізовані джерела підтримки малих підприємств – це державна фінансова допомога та міжнародна донорська допомога. Державна фінансова допомога реалізується через Український фонд підтримки підприємництва, Український державний фонд підтримки фермерських господарств та державний інноваційний фонд. Але ці фонди не стали дійовим інструментом реалізації державної програми підтримки бізнесу, так як формуються з тих же обмежених інвестиційних ресурсів, які в державі відсутні.

Намагаючись якось вирішити проблему відсутності інвестиційних ресурсів, підприємці утворюють громадські організації – кредитні спілки та позичкові кола взаємного кредитування. Однак великого поширення такі форми ще не отримали і основна причина криється в тих же мізерних доходах, які утримують як підприємці, так і домогосподарства. Мова йде про концепцію граничної схильності до споживання, згідно якої експериментальні дослідження підтвердили, що кожна додатково отримана одиниця доходу збільшує споживання на 0,7% та 0,3% направляється на заощадження [3].

Непослідовна податкова політика держави в перші роки незалежності України (запровадження складної системи оподаткування і непомірно високих податкових ставок) призвела до того, що наступні неодноразові реформи податкової системи, спрямовані на зменшення податкового тиску, досі не дали очікуваного позитивного результату. Податкова політика України виконує лише фіскальну функцію.

Висновки. Отже, практика розвитку малого бізнесу доводить, що головною проблемою є проблема інвестицій. Оскільки в Україні немає можливостей для активізації інвестиційної діяльності держави, варто шукати механізми в самих суб'єктах підприємництва. Одним з елементів такого механізму є оподатковування. Надмірний податковий тиск стримує розвиток малого підприємництва в Україні. Сьогодні практично відсутня загальноприйнята надійна і повна інформація щодо реальних обсягів тіньової економіки і фінансових ресурсів, які її обслуговують.

***Аннотация.** В статье обобщены аспекты проблемы функционирования малых предприятий в Украине, предложены направления ее решения.*

***Ключевые слова:** малый бизнес, предпринимательство, субъекты малого бизнеса, механизм функционирования, государственная поддержка.*

***Summary.** The paper summarizes aspects of the functioning of small enterprises in Ukraine, suggested directions for its decision.*

***Keywords:** small business, entrepreneurship, small businesses, the mechanism of operation, the state support.*

Література:

- 1.Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика / Львів. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 1996. – 192 с.
- 2.Розумнова И.И. Мелкие фирмы в США: экономика и управление. – М.: Наука, 2004.- 315с.
- 3.Соболь С.М. Предпринимательство (начало бизнеса). – К.: ВЕНЧУР, 1994. – 176 с.
- 4.Турчинов. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. – К.: Арттек, 1995. – 300 с.